

Liturgie svatého Jana Zlatoústého

Po většinu dní v roce se v pravoslavné církvi koná liturgie sv. Jana, archiepiskopa města Konstantinova, Zlatoústého. Lze říci, že je to hlavní bohoslužba byzantského obřadu.

Na základě starší liturgické praxe církve ji sestavil sv. Jan Zlatoústý (Chrysostomos) (někdy mezi lety 347 – 407).

Slouží se jako dopolední eucharistická bohoslužba ve většinu dní v roce (tj. když *typikon* /bohoslužebný řád/ nepřikazuje sloužit liturgii sv. Basila Velikého, nebo ve dny když se Eucharistie nekoná). Na svátek Zvěstování přesvaté Bohorodice (nepřipadne-li na sobotu či neděli) koná se liturgie sv. Jana Zlatoústého ve večerní podobě.

Průběh liturgie

Tato byzantská východní liturgie se skládá ze tří částí:

1.) Proskomidie

Příprava chleba a vína pro Eucharistii, kterou koná kněz v tichosti za zavřeným ikonostasem v oltářní části chrámu na bočním posvátném stole nazývaném *žertvenik*. Kněz vykrajuje z liturgického bochníčku kvašeného chleba, jemuž se říká *prosfora*, část chleba zvanou *beránek* a klade jej na *diskos* (liturgický talířek na nožce) - při tom se modlí části isaiášova proroctví o příchodu Krista - Mesiáše. Do kalicha vlévá červené víno a vodu a cituje při tom úryvek z Janova evangelia o probodnutí boku ukřižovaného Krista. Dále vyjímá z prosfor další částičky na památku svatých a pak další jako modlitbu za živé i zesnulé pravoslavné křesťany. O duchovní významu tohoto modlitebního obřadu viz O síle modlitebních vzpomínek při proskomidii. V době *proskomidie* by se měl v chrámu číst obřad zvaný *hodinky* (часы) (před liturgií se čte 3. a 6. *hodinka*).

2.) Liturgie katechumenů

První část bohoslužby, při které se čte úryvek z Písma svatého, který podle liturgického kalendáře na ten den připadá, po čemž může následovat kázání.

Tato část bohoslužby byla věnována výuce *katechumenů* (to jsou ti, kteří jsou v církvi vyučováni křesťanské víře a připravují se na křest; církevně slovansky se jim říká *оглашенны*, což znamená „ti, co jsou oslovováni“, tj. je jim sdělováno slovo pravdy, učení Evangelia, církevní nauka).

- Těsně před začátkem konává diákon tzv. *velké okuřování*: poté, co kněz požehná kadidlo, okuřuje jím *svatý prestol*, oltářní část, *ikonostas*, kněze, věřící a chrám a všechny jeho ikony, svaté ostatky apod.
- Po počátečním zvolání kněze: Blahoslaveno budiž království Otce i Syna i Svatého Ducha, nyní i vždycky až na věky věkův." následuje *ektenie* (delší či kratší řada krátkých proseb, které přednáší kněz nebo diákon a věřící odpovídají „Pane, smiluj se“ - v českých zemích je zvykem, že i při české bohoslužbě věřící zpívají staroslověnské „Hospodi, pomiluj“, v řecké liturgii „Kyrie, eleison“).
- Po *ektenii* následují tři *antifony* (zpívat je mají střídavě dva sbory "proti sobě") (v neděli první ze žalmu "Dobrořeč, duše má, Hospodinu"; 2. antifona obsahuje císařem Justiniánem složený hymnus „Jednorozený Synu“ a 3. antifona se skládá z *devatera Kristových blahoslavenství*. Antifony jsou proloženy dvěma *malými ekteniemi*, které

se v české liturgii zatím většinou vynechávají (z druhé malé ektenie zůstává jen závěrečný *ohlas* - zvolání - kněze).

- Kněz koná tzv. *malý vchod*, při němž nese slavnostně evangeliář.
- Poté se zpívají *tropary* a *kondaky* (krátké oslavné hymny na počest určitého svátku či světce nebo dne). (V české liturgii bývá většinou zpívání troparů a kondaků značně zkráceno; zpěv troparů je zredukován na jeden tropar, a kondaky se většinou nezpívají vůbec.)
- Následuje zpěv *trosvaté písně* („**Svatý Bože, svatý Silný, svatý Nesmrtelný, smiluj se nad námi**“). Je to hymnus oslavující a vzývající Boží Trojici. (Jeho původ je ve zjevení dítěti vytrženému do nebe v době obléhání Konstatinopole; dítě po návratu na zemi vypovědělo, že tento hymnus slyšelo v nebi zpívat anděly; když začal být zpíván věřícími v obležené Konstantinopoli byla přesila nepřátel přemožena.)
- Pak je čten *prokimen* (předzpěv) - většinou verše ze žalmu.
- *Žalmista* čte **úryvek z apoštolského listu**.
- Zpívá se *alleluja* (má se prokládat dvěma verši, tzv. *stíšky*, ze žalmů).
- Kněz čte **úryvek z Evangelia**. Podle tradičního uspořádání liturgie právě po čtení Evangelia následují kázání (které patřilo k výuce katechumenů); v ruské praxi se přeneslo kázání na závěr liturgie, v řecké praxi se koná v průběhu přijímání duchovenstva v oltářní části za uzavřeným ikonostasem.
- Pak se koná *vroucí ektenie* (jmenuje se tak podle toho, že věřící na každou prosbu ektenie odpovídají trojím „Hospodi, pomiluj“).
- Není-li neděle, může následovat *zádušná ektenie* (prosby za zesnulé) ukončená velice starobytlou modlitbou kněze za zesnulé.
- *Ektenie za katechumeny*. (Po této ektenii katechumeni kdysi museli opustit bohoslužebné shromáždění).
- Liturgie katechumenů končí dvěma malými ekteniami s modlitbami za katechumeny a se svoláním, aby katechumeni odešli pryč, a modlitbou za věrné. (V české liturgii se zatím stále ještě tato část většinou vynechává).

3.) Liturgie věrných

Druhá část bohoslužby, jejímž obsahem je konání Eucharistie.

Tato část se dříve konávala za uzamčenými dveřmi, bez katechumenů, v uzavřeném společenství *věrných* (to jsou pokřtění křesťané, kteří se nedopustili žádného hříchu, který by je vylučoval od Eucharistie).

- Začíná zpěvem *Cherubínské písně* (Věřící zpívají: „Cherubíny tajemně představující a oživující Trojici trojsvatou píseň pějíce, všechny nyní světské odložme péče. Alleluja.“) Kněz při tom čte dlouhou modlitbu a diákon okužuje *svatý prestol*, oltářní část, *ikonostas*, věřící a chrám.
- Pak se koná **velký vchod**. Při *velkém vchodu* sloužící duchovenstvo vychází průvodem z oltářní části bočními (severnými) dveřmi ikonostasu do *chrámové lodi* (v řecké tradici kráčí přes celý chrám, v ruské tradici jen před ikonostasem) a po slavnostních modlitbách a požehnání věřícím vchází průvod duchovenstva hlavními středními dveřmi ikonostasu (tzv. *svaté dveře* nebo *královská brána*) zpět do oltáře. Při *velkém vchodu* přenášejí sloužící *ctihodné dary* (chléb na diskosu a víno v kalichu) ze *žerveníku*, přes chrám na svatý prestol. Před neseným chlebem a kalichem kráčí světloňoši se svícemi. Při tomto slavnostním průvodu se duchovenstvo modlí za církve - hlasitě vzpomínají jména biskupů, modlí se za veškeré duchovenstvo a služebnictvo církevní, za zakladatele chrámu, tamní církevní obec a za všechny *pravoslavné* křesťany; při tom duchovní žehnají přítomným věřícím. V *symbolické rovině* vykladu liturgie představuje *velký vchod* cestu Pána Ježíše s křížem na Golgotu, Jeho ukřižování, smrt a uložení do hrobu.

- Po druhé části *Cherubínské písně* následuje první *prosebná ektenie* („prosebná“ se jí říká proto, že v závěru každé přednášené prosby jsou místo „... k Hospodinu modleme se“ slova „... Hospodina prosme“, na která věřící místo „Hospodi, pomiluj“ odpovídají „Dejž, Pane“).
- Pak věřící recitují *Niceočařhradský symbol víry* (Nový liturgický překlad Vyznání víry) a pak již začíná
- **eucharistický kánon**, požehnání, děkovná modlitba, starozákonní hymnus, připomínky poslední večeře s biblickými slovy Kristovými, pozdvižení a vzývání Svatého Ducha, při čemž dochází k sestoupení Svatého Ducha a proměnění předložených darů - chleba a vína - na přečistě Tělo Kristovo a drahocennou Krev Kristovu. Po apoštolském požehnání a kněžském díkůčinění jsou vzpomínáni andělé opěvující v nebi Hospodina Boha na trůnu, zpívá se biblický hymnus „**Svatý, svatý, svatý, jest Hospodin zástupů**“ (Господь Саваоф) (Isaiáš VI,2-3), kněz pak připomíná poslední večeři Páně slovy: „*Vezměte, jezte, toto jest tělo mé, kteréž za vás lámáno jest na odpuštění hříchů,*“ pronášenými nad chlebem, a slovy: „*Pijte z něho všichni, to jest krev má nové smlouvy (nového zákona), která se za vás a za mnohé vylévá na odpuštění hříchů,*“ pronášenými nad kalichem (kněz při tom ukazuje pravici na chléb a posléze na kalich s vínem); poté vykonává pozdvižení chleba a vína se slovy: „Tvoje z tvého tobě přinášíme pro všechno a za všechny“ (v českém liturgickém překladu: „... pro vše a za vše“) a tím se přichází k *epiklesi* - vzývání Svatého Ducha, aby sestoupil a proměnil předložené dary, kněz po prosbě za seslání Svatého Ducha žehná zvlášť chléb, zvlášť kalich a obojí najednou, při čemž se děje duchovní **proměnění na Tělo a Krev Kristovy**.
- Následně jsou vzpomínáni svatí, poté zesnulí křesťané a pak biskupové a živí věřící.
- Druhá prosebná ektenie.
- Společná modlitba celého shromáždění: **Otče náš**.
- Požehnání - kněz uděluje pokoj.
- **Svaté přijímání**. Kněz v oltáři pozdvihuje proměněného Beránka s voláním: „Svaté svatým!“ Poté připravuje svaté Dary k přijímání. Nejprve přijímá duchovenstvo v oltářní části, věřící zatím zpívají duchovní písně nebo čtou modlitby před svatým přijímáním. Následně kněz vychází z oltáře *svatými dveřmi* a nese kalich, ve kterém jsou svaté Tajiny Těla a Krve Kristových, aby rozdílil přijímání věřícím.
- Po krátké děkovné ektenii
- kněz vychází z oltáře do chrámu, kde čte pod *ambonem* (místo, ze kterého se káže) *zaambonovou modlitbu*. (Někde čtou věřící žalm 33./34.)
- Po slavnostním požehnání kněz čte na ambonu **závěrečné žehnající propuštění**, při kterém vzývá Krista a přímluvy Matky Boží a svatých, kteří mají toho památku, kterým je zasvěcen chrám a sv. Jana Zlatoústého a všech svatých.

Po liturgii následuje **závěrečné čtení děkovných modliteb** po svatém přijímání, které končí modlitebním vzáváním tohoto svěťce - *troparem* a *kondakem* sv. Janu Zlatoústému.

Tropar sv. Janu Zlatoústému:

Blahodat' z úst tvých jako zář ohně se zaskvěší, osvítila celý svět, poklady nezištnosti jemu nalezla, výsost pokory nám ukázala; avšak uče nás slovy svými, otče Jene Zlatoústý, pros Slovo, Krista Boha, aby spasil duše naše.

Kondak sv. Janu Zlatoústému:

S nebes přijal jsi blahodat' Božskou a ústy svými učiš všechny klaněti se v Trojici jedinému Bohu, Jene Zlatoústý, nejblaženější, ctihodný, důstojně blahoslovíme tebe, neboť ty jsi vůdce, jenž zjevuje věci Božské.